

andliga elit med anspråk på större välsignelser i evigheten, men är ofta även de materiellt mest välbärgade. Mussers ideal i form av ett ekonomiskt jämlikt och resursomfördelande samhälle efterföljs inte. Däremot finns ett ideal om självförsörjande i Angel Park som är konsonant med Mussers kritik av bidragstagande från den sekulära och fientligt inställda staten. Till skillnad från många andra fundamentalistgrupper som har federala välfärdsprogram som viktig inkomstkälla (eftersom de polygama äktenskapen inte har civilrättslig giltighet kan familjerna häva in bidrag för ensamstående mödrar) sätter Angel Park-borna en ära i att arbeta för sitt uppehälle. De flesta fruar förvärvsarbetar, ofta utanför Angel Park vars gränser inte är absoluta. Medan Musser av teologiska skäl såg det som problematiskt att ta emot stöd av det orättfärdiga sekulära samhälle som förföljde fundamentalisterna verkar Angel Parks bidragsovilja snarare bero på dess jämfört med andra grupper högre grad av integration i det amerikanska majoritetssamhället.

Båda böckerna är i hög grad läsvärda och belysande vad gäller det intressanta fenomenet mormonfundamentalism. Rosettis relativt korta bok lyckas ge en tydlig teologisk- och personhistorisk introduktion, vilket är det uttalade syftet med den skriftserie den ingår i (*Introductions to Mormon Thought*). Jankowiaks kvalitéer är kanske främst journalistiska, och en fråga man som läsare ställer sig och aldrig riktigt får besvarad är varför boken skrivits nu, långt efter det att fältarbetet utförts. Det antyds att ett syfte är att ge ett korrektiv till den litterära genren "escape literature", skildringar av avhoppare, genom att låta personer som stannat komma till tals. Det är en berömvärd ansats, men det är problematiskt att nuläget inte kommer fram; Jankowiak beskriver förändringstendenser under 90-talet som bör ha lett till en i många avseenden förändrad situation.

Oscar Söderholm
Doktorand, Lunds universitet
DOI: 10.51619/stk.v10i12.28016

Corrine Chong & Michelle Foot. *Art, Music, and Mysticism at the Fin de Siècle. Seeing and Hearing the Beyond*. Philadelphia & Edinburgh: Routledge. 2024. 262 s.

Corrine Chongs och Michelle Foots antologibok *Art, Music, and Mysticism at the Fin de Siècle. Seeing and Hearing the Beyond* består av elva avsnitt som synliggör sättet kompositörer och konstnärer från slutet av 1800-talet tolkade och tillämpade sina uttryck i relation till dåtidens mystik. Här belyses hur det i bland annat Frankrike och Tyskland uppstår en vändning till mystik på grund av den tidens ökande sekularism, vilket kom till uttryck genom ett utforskande av självmedvetandet. I form av en modern strävan efter självförverkligande, präglad av bland annat teosofiska föreställningsramar, framträdde vid denna tid en vilja att ersätta kyrkans liturgi med konstsalonger som ansågs vara tempel för poesi, visuella upplevelser och musik, vars syfte var att etablera en förnyad religion baserad på olika konstarter. I en sådan kontext ansågs kompositörens och konstnärens kreativitet och fantasi vara representationer av en sanningsbärande kanal för mystiska uppenbarelser, där deras uttryck också var avsedda att stimulera betraktaren gentemot andlighet. I den här antologin lyfts konstnärer som bland annat Hilma af Klint (1862–1944) och Vasilij Kandinsky (1866–1944), men också kompositörer som Richard Wagner (1813–1883), Erik Satie (1866–1925) och Jean Sibelius (1865–1957). Det som är gemensamt för dessa, förutom att de var verksamma vid samma tidsperiod, är deras särskilda intresse för sammankopplingen mellan musik och konst, med syfte att uppnå högre grader av musikalitet och konstnärlighet, vilket ansågs ha en intim relation till mystisk erfarenhet.

För analysen av en sådan sammankoppling lyfts bland annat begreppet *gesamtkunstwerk*, som avser en samverkande användning av diverse konstformer, vilket är intimt sammankopplat till Wagners konstnärliga uttryck. Det begrepp jag vill lägga fokus på är dock

”synestesi”, vilket refererar till en sammanflätning av sinnen i samband med skapandet av konstnärliga abstraktioner, där bland annat syn och hörsel exemplifieras genom att ljud ges visuella attribut och det visuella ges i sin tur ljudmässiga sådana. Viljan att förena sinnen var grundad i dåtidens teosofiska teorier om att upplevda vibrationer överförs till hjärnan via vibrationer i nerverna, med syfte att tolka och generera förnimmelser. Utifrån en sådan utgångspunkt ansåg man att vibrationer inte bara är ett resultat av den konstnärliga erfarenheten producerad av bland annat toner och färger, utan också av de tankar och idéer som föds ur dessa. Ur ett sådant resonemang ansåg man att genom representationer av idéer, såsom bland annat målningar eller musikaliska kompositioner, har konstnärerna förmågan att överföra mentala eller andliga vibrationer till betraktaren.

Med syfte att tydliggöra dessa tankegångar lyfts bland annat den finländska kompositören Jean Sibelius, vars arbete ledde till att han blev en ikon och nationell hjälte under en tid av stark patriotism i Finland. Sibelius intresse för konst och färg grundade sig i hans neurologiska tillstånd synestesi, vilket gav honom benägenheten att erfara färger och toner samtidigt, något som ledde till att han fick genistämpel. Sibelius omgav sig med konst och ibland kunde han använda en enda målning som inspiration, vilket gav honom förutsättningar för bildandet av en ständig dialog mellan konstverk, minne, känslor och musikaliskt skapande. Af Klint byggde i sin tur sina konstnärliga abstraktioner på bland annat myten om Parsifal, detta genom över hundra olika målningar som representerar den medeltida legenden om det intensiva sökandet efter den heliga Graal. I af Klints första verk från serien Parsifal kan man se en mörk spiralformad och tunnelliknande form på en svart bakgrund, med en vit fläck i mitten, vilket kan representera konstnärens egna långa spirituella resa i mörkret. Utifrån sammanflätningen mellan af Klints målningar, myter och teosofiska idéer belyser boken även en abstraktion kring binära ge-

nusstrukturer. Ett år innan Wagners operaföreställning Parsifal ägde rum i Stockholm 1917, ett verk vars framställning anses innehålla essentialiserande framställningar om det kvinnliga och maskulina, samt patriarkala inslag, utgick af Klint från moderna idéer som strävade efter att destabilisera de traditionella binära och hierarkiska genusstrukturer. I af Klints Parsifalserien framställs maskulinitet och femininitet som samexisterande möjligheter i en och samma individ, oavsett kulturella normer. Af Klints föreställningsram grundar sig i Madame Blavatskys (1831–1891) teosofiska tankegångar om andliga tillstånd som kroppslösa och könlösa, där den absoluta andliga människan är fullständigt bortkopplad från sex. En sådan utgångspunkt ledde till att ett flertal målningar i af Klints Parsifalserie präglades av ett androgynt visuellt narrativ, en synestetisk produkt vars abstraktion gick bortom föreställningsramar om maskulinitet och femininitet, vilket även öppnade upp för ifrågasättandet av föreställningsramar präglade av ett binärt tankesätt.

Art, Music, and Mysticism at the Fin de Siècle. Seeing and Hearing the Beyond är ett otroligt intressant verk som bland annat lyfter de fruktbara och nyanserade tankegångarna som kan uppstå ur symbiosen mellan konst, musik och mystik, vilket kan bidra till konstens frigörelse från det materiella planet genom att präglas av musikens immaterialitet, samtidigt som den kan ge musiken potentialen att upphöjas i samband med att kompositören präglas av konstens materialitet. Betydelsen av fenomenet synestesi går dock bortom sammanflätningen av olika konstarter och mystik, detta eftersom begreppet skapar en förutsättning som möjliggör för ett mångfaldigande av samverkande föreställningsramar. Med andra ord kan synestesis fungera som en frigörande utgångspunkt för kreativt tänkande i människans eviga strävan efter att avbilda andligheten. Förmågan att länka samman till synes orelaterade faktorer till nya sammansatta helheter kräver dock en radikal inkludering av konstarter och förstälseramar, med syfte

att livnäras, och har inget att vinna av att exkludera, då detta skulle riskera stagnation och dogmatism. Det är i anammandet av en flerdimensionell konstnärlig och idémässig stimulans som jag ser en fruktbar förutsättning för vidgandet och berikandet av våra föreställningsramar om det gudomliga. Detta genom ett ständigt blivande tillstånd, som aldrig är fullständigt och som lever i en evigt föränderlig abstraktion.

Max Hjelmgren Medina
Fil. mag., Lunds universitet
DOI: 10.51619/stk.v10i2.28017